

POLSKIE TOWARZYSTWO BOTANICZNE
IV ZJAZD W WARSZAWIE.

WYCIECZKA
DO PARKU NARODOWEGO
W BIAŁOWIEŻY

w dniach 7 i 8 lipca 1925 r.

napisał
JÓZEF PACZOSKI.

WARSZAWA

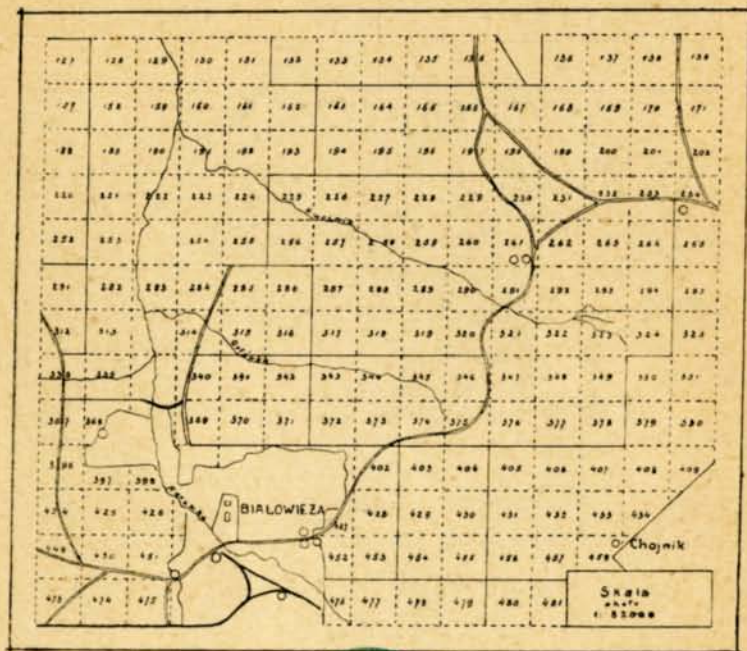
DRUK. i LIT. p. ł. „JAN COTTY”, W WARSZAWIE, KAPUCYŃSKA 7.

1925

Paczoski J. - Wycieczka

3

K-114/84

Y: 11

87240

Park Narodowy w Białowieży (nadleśnictwo „Rezerwat”) zajmuje obszar najlepiej zachowanego lasu o powierzchni około 4595 ha. Położony on jest pomiędzy rzeką Narewką i jej dopływem Hwoźną na północ od polany Białowieskiej. Od wschodu granice Rezerwatu stanowi droga Browska. Na tym obszarze występują wszystkie naturalne typy drzewostanów, jakie wogóle są właściwe Puszczy (jednak w Rezerwacie dominują typy liściaste, a typy borowe są słabiej przedstawione), i tylko brakuje w nim jodły, która występuje na jednej wyspie leśnej, położonej pośród bagien Dzikiego Nikoru (wysępka ta o powierzchni 15,9 ha należy również do Rezerwatu, lecz położona jest w obrębie nadleśnictwa Jagiellońskiego; oddział 562). Z większych zwierząt zamieszkują w Rezerwacie jelenie, sarny, wilki, lisy, dziki, zające, borsuki, kuny i wiewiórki.

Południowa część Rezerwatu, przylegająca do polany Białowieskiej, przedstawia las liściasty, w którym przeważa *grab* i który przez miejscową ludność jest nazywany „*grudem*”. Już zdaleka wyróżnia się ten typ wyniosłymi wierzchołkami świerków, które

wysoko występują ponad dach lasu grabowego i w tym typie rozwijają się najwspanialej. Nadzwyczaj typowo przedstawiony jest las grabowy mieszany („grud“) u wjazdu do Rezerwatu (od. 399¹⁾). Na bogatej gliniastej glebie, prócz wymienionych już drzew, rosną tam wysokie, ogromne lipy, piękne dęby (najgrubsze dęby występują w miejscach nieco niższych, wśród typu zwanego *wilgotnym grudem*), klony (tylko *Acer platanoides*), rzadko b. wiązy górskie (*Ulmus montana*) i jarzębiny. Z krzewów najwięcej charakterystycznym jest leszczyna, która również jak i dąb najobficiej i najlepiej rozwija się dopiero w wilgotnym „grudzie“. Rośliny zielne zakwitają wcześniej na wiosnę, korzystając z tego naświetlenia, jakie w „grudzie“ bywa do tego czasu, nim się rozwiną całkowicie liście na drzewach. Do charakterystycznych roślin „grudu“ białowieskiego należą: *Anemone nemorosa* (wcześnie na wiosnę od masy kwitn. tego zawilca gleba wydaje się niby śniegiem pokryta), *A. ranunculoides* (rzadko, pojed. plamami), *Hepatica triloba* (w lasach mieszanych obficie, niż w „grudzie“), *Isopyrum thalictroides*, *Dentaria bulbifera*, *Stellaria holostea*, *Asperula odorata*, *Carex pilosa* (m. nadzw. obficie), *Ranunculus lanuginosus*, *Gagea lutea* (rzadko), *Corydalis solida* (rzadko), *C.*, *cava* (b. rzadko), *Equisetum silvaticum* (m. obf.), *Luzula pilosa*, *Oxalis acetosella*, *Ajuga reptans*, *Majanthemum bifolium*,

¹⁾ Puszcza podzielona jest na oddziały, powierzchnia których równa się wiorście kwadratowej.

Milium effusum, *Phegopteris dryopteris*, *Athyrium filix femina*, *Aspidium filix mas*, *Polygonatum multiflorum*, *Sanicula europaea*, *Poa nemoralis*, *Lactuca muralis* i wiele innych.

W typowym „grudzie“ (lesie grabowym mieszanym) nie ma ani brzozy, ani osiki, ani sosny, ani olszy. Pojedyncze drzewa tych gatunków, jako wyjątek, mogą się przytrafiać, lecz nieco obfitsze ich występowanie zawsze wskazuje na zniekształcenie „grudu“, albo na to, że mamy do czynienia z innym typem drzewostanu. Tak naprz. w rogu oddz. 369 (u samej drogi) pośród typowego „grudu“ nieraz zjawiają się brzozy. Jednak tam widzimy maleńkie zakłęśnięcie, porośnięte obficie turzycą (*Carex vesicaria*), po którym właściwie i są rozrzucone pojedyncze brzozy. Dokoła tego zakłęśnięcia bagnistego „grudowy“ typ lasu został zamieniony przez wązki pierścień drzewostanu *świerkowego mieszanego* t. zw. „*jełosmyczowego*“ (nazwa miejscowa), w którym biorą udział świerki, osiki, brzozy, dęby (o ile te ostatnie występują liczniej, będziemy mieli *świerkowy „grud“*)¹⁾, wogóle drzewa (prócz świerka) *liściaste* przeważnie w „grudzie“ nie rosnące (najbardziej charakterystycznym dla „*jełosmycza*“ jest występowanie osiki). Z roślin dolnego piętra występują tam miejscami obficie czernice, miejscami poduszki mszyste (*Polytrichum*, nawet nie-

¹⁾ Skrawek takiego „grudu“ można widzieć niedaleko od wjazdu do Rezerwatu, w od. 398 od polany. Nazwa „*jełosmycz*“ pochodzi od rosyjskiego słowa „jel“, co oznacza świerk.

wielkie plamy *Sphagnum*), *Trientalis europaea*, *Pirola secunda*... wogóle przeważnie niektóre elementy borowe i olszynowe („olesowe” patrz niżej). Jednak nie zawsze bagienka, wśród „grudu” położone, bywają otoczone takim pierścieniem obcego drzewostanu. W tym że oddz. 369 widzimy takie bagienko (nieco większe od opisanego), do którego brzegu dochodzi zupełnie typowy „grud”.

Opisany tu typ lasu „grudowego” ciągnie się po obu stronach drogi, prawie aż do końca od. 398—399. Przez prawie cały oddział 369 droga przechodzi przez typ lasu, który niegdyś był *mieszanym* (sosny, świerki, dęby, brzozy, grab przeważnie w podszyciu i wogóle niskopienny i inne drzewa „grudowe” przytrafiają się rzadko i są słabo rozwinięte), a w obecnym czasie jest (wskutek nieprawidłowej gospodarki) przez świerk opanowany, który w tym typie (t. j. na glebie uboższej od „grudowej”), rozwija się wcale nieokazale i tylko liczebnie przeważa. Widzimy tam gdzieśgdzie olbrzymie sosny (najgrubsze sosny wyrastają w lesie mieszanym), pozostałości zniszczonego normalnego drzewostanu. Wskutek przeredzenia widzimy tu miejscami masę *Pteridium aquilinum*, gdzieśgdzie *Thalictrum aquilegifolium*, *Geranium silvaticum*, *Trollius europaeus*... W silnie opanowanych przez świerk partjach, w nadzwyczajnym zacięciu świerkowym prawie już nic nie rośnie. Tylko niektóre mchy, pędy osiczyny i jarzębiny, liście *Rubus saxatilis* i siewki dębu wytrzymują takie nadmierne zacięciem. Taki typ lasu ciągnie się wzdłuż drogi prawie do same-

go końca od. 369, od którego zaczyna się znowu las grabowy mieszany („grud”) ciągnący się po drodze, aż do końca od. 340. Jednak „grud” ten nie jest już tak typowy, jak przy wjeździe do Rezerwatu, gdyż gdzieśgdzie przytrafiają się brzozy i osiki, co wskazuje na wpływy uboczne, które działały podczas kształtowania się drzewostanu.

Na początku od. 314 drogę przecina mała rzeczka Orłówka, prawy dopływ Narewki. Wzdłuż tej rzeczki na niskiej, wilgotnej i zabagnionej gdzieśgdzie glebie występuje typowy olsznik („oles”) jesionowy¹⁾. Wysokopiennie olsze czarne i jesiony stanowią główny element tego typu lasu. Prócz tego przytrafiają się świerki, które w Białowieży przechodzą przez wszystkie prawie typy drzewostanów, rzadziej brzozy, dęby, graby i inne elementy „grudowe”, które przeważnie trzymają się miejsc przejściowych do wilgotnego „grudu”. Z krzaków przytrafiają się tu kalina, porzeczka czarna, *Evonymus europaea*, leszczyna, bluszcz. Ten ostatni w obecnym czasie jest wielką rzadkością. U samej rzeczki cała zarośla pokrzywy, mnóstwo nacierpka (*Impatiens noli tangere*), *Chaerophyllum hirsutum*... Prócz tego w olszniakach („olesach”) znajdujemy dużo roślin, właściwych glebom błotnistym i zabagnionym: *Caltha palustris*, *Ulmaria hexapetala*, *Cirsium rivulare*, *C. palustre*, *C. oleraceum*, *Carex remota*, *C. pseudocyperus*, *Juncus*

¹⁾ „Olesami” miejscowa ludność nazywa drzewostany w których obficie występuje olsza czarna.

effusus, *Crepis paludosa*, *Solanum dulcamara* (u nas prawie zawsze w postaci rośliny zielnej), *Equisetum silvaticum*, *Chrysosplenium alternifolium*, *Lysimachia vulgaris*, *L. thyrsoiflora*, *Calla palustris*... Jako rzadkość przytrafia się *Aruncus silvester*.

Poza tą wstęgą olszniaku („olesu”) jesionowego zaczyna się znowu „grud”, który dokoła małej polanki, przez drogę przeciętej, zasługuje na szczególną uwagę. Mianowicie, w lesie grabowym spotykamy tam często bardzo okazałe brzozy, a gdzieś tam nawet osiki i sosny, t. j. elementy typowym „grudom” niewłaściwe. Prócz tego rzuca się w oczy brak tych olbrzymich świerków, jakie zawsze przytrafiają się w „grudach”, i wogóle nieliczne występowanie tego drzewa. Wspomniany nietypowy „grud” (co do elementów drzewostanu samego, roślinność zielna bowiem jest typowa dla „grudu”) wyrósł w miejscu, które 150 lat temu było polem; wśród lasu ślady zagónów widoczne są i teraz.

Nieco dalej po drodze w tym że od 314 występuje las świerkowy mieszany („jełosmycz”), który w prawo od drogi w pewnym oddaleniu przechodzi w *bór - bagno*, zajmujący z kilkanaście ha. Na torfiastej glebie widzimy sosny, jak dla takiego typu boru, jeszcze niezłe rozwinięte. Prócz sosen przytrafiają się pojedyncze brzożki i małe świerki, które w drzewo większe nigdy się nie przekształcają. Na torfowcowym kobiercu (*Sphagnum*) występują tak charakterystyczne dla borów - bagiennych kępy *Eriophorum vaginatum*. Mnóstwo wszędzie bagna (*Ledum*

palustre), żórawin (*Oxycoccus palustris*), a miejscami zarośla lochyni (*Vaccinium uliginosum*), koło pni sosen na wzniesieniach mszystych dużo czernic (*Vaccinium myrtillus*). Z roślin dla danego typu borów charakterystycznych brak tylko modrzewnicy (*Andromeda polifolia*) z powodu, zapewne, niezbyt wielkiego zabagnienia opisywanego poniżenia. Prawie dokoła tego boru ciągnie się pierścień wyróżniający się większą ilością brzozy i rzadkimi zaroślami trzciny (*Phragmites communis*). Pierścień ten przypomina inny typ boru (*bór moczarowaty*), który wyrasta na glebie turzycami przeważnie pokrytej i przytrafia się miejscami w puszczy (zwłaszcza Świsłockiej) na większych obszarach. Poza pierścieniem brzozowym, między tym ostatnim i typowym „grudem”, pośród którego występuje ten bór, widzimy jeszcze jeden wązki pierścień lasu świerkowego mieszanego („jełosmyczowy”) (świerk, brzozy, osiki, czernice, poduszki mszyste z *Polytrichum*).

Dalej przez ten że oddział 314 droga idzie przez las grabowy mieszany („grud” typowy), później przez las świerkowy, poza którym zaczyna się *bór świeży*, ciągnący się przez róg oddziału 284 i dochodzący prawie do końca od 285 (w samym końcu tego ostatniego bór przechodzi w sosnowo - dębowy i w drzewostan przez świerk opanowany). Jest to ładna partja lasu borowego na glebie piaszczystej. Sosny rosną tam doskonale, a świerk trzyma się przeważnie w podszyciu i zwykle wysokością nie dochodzi połowy strzał sosen. Przytrafiają się również brzo-

zy i dęby, które tu są rozwinięte dość słabo. Rośliny zielne (wogóle dalsze piętro): *Pteridium aquilinum*, *Geranium sanguineum*, *Genista tinctoria*, *Cytisus ruthenicus*, *Scorzonera humilis*, *Trifolium lupinaster*, *T. montanum*, *T. alpestre*, *Hieracium pilosella*, *Rubus saxatilis*, *Vaccinium myrtillus*, *Polygonatum officinale*, *Pulmonaria angustifolia*, *Arnica montana*, *Hypochaeris maculata*, *Astragalus danicus*, *A. arenarius*, *Potentilla alba*, *Antennaria dioica*, *Anthericum ramosum*, *Vaccinium vitis idaea*, *Juniperus communis...*, które grupują się zależnie od zacienienia i od stopnia piaszczystości gleby. Przy drogach, nie licząc zwykleszej roślinności, znajdujemy nierzadko *Luzula albi-da* i *Deschampsia flexuosa*. W Rezerwacie typ suchszych borów nie występuje wcale. Występują one dopiero w obrębie puszczy i są wytworzone pod wpływem gospodarki ludzkiej.

872240